

БЕРЕЗІВСЬКА Л. Д.
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
директор, головний науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики,
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського,
м. Київ

**В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЧИТАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ
УЧНІВ ЗІ ЗНИЖЕНОЮ ЗДАТНІСТЮ ДО НАВЧАННЯ (КРИЗЬ ПРИЗМУ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ)**

Нині у річищі розбудови Нової української школи, у контексті стратегічної реформи загальної середньої освіти задля успішної самореалізації учня як особистості, громадянина і фахівця, доцільно послуговуватися теоретичним доробком і практичним досвідом українських педагогів минулого. Різні аспекти роботи з учнями зі зниженою здатністю до навчання були предметом особливої уваги видатного українського педагога В. О. Сухомлинського, який в умовах радянської тоталітарної системи розробив і впроваджував в освітню практику гуманістичну педагогічну концепцію. Цю проблему ми частково порушували у своїх працях [1; 2; 3].

Як зазначено у Концепції Нової української школи, всі важливі й взаємопов'язані компетентності діти набувають під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти. Спільним для всіх компетентностей є вміння читати і розуміти прочитане [4, с. 12]. Яку роль відіграє читання у роботі з учнями зі зниженою здатністю до навчання? Це запитання нині хвилює вчених, учителів і батьків, особливо під час війни, яка негативно впливає на життя і навчання українських дітей. І як свідчить творча спадщина Василя Олександровича, актуальним воно було і у роки його праці у Павлиській середній школі.

Надзвичайно важливою для сучасної української школи є думка В. О. Сухомлинського про те, що кожна дитина має певні здібності, «що немає дітей нездібних, бездарних, лінивих» [6, с. 34]. Прикметно, що ця ідея співзвучна з сучасною реформою: «Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями» [4, с. 14]. Наведемо лише один із прикладів, який описано у праці «Павлиська середня школа», а саме спостереження за учнем Олексієм, учасником літературного гуртка, що його організував і вів Василь Олександрович. Олексій талановито віршував і водночас не встигав з рідної мови. Це дуже дивувало педагога, як і той факт, що в деяких учителів учні не вчать уроків, одержують двійки тощо [6, с. 34–35].

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

Павлиський педагог виявив, що до «школи нерідко приходять діти з деякими відхиленнями від нормального розвитку (ці відхилення Г. С. Костюк (український радянський психолог – Л. Б.)) називає зниженою здатністю до навчання)». Одним із важливих завдань освітнього процесу є піклування про навчання таких дітей у початковій школі, прищеплення їм радості думання над книжкою. Як вважав В. О. Сухомлинський, індивідуальне навчання потрібно розпочинати з самостійного читання, яке «буквально врятовує окремих учнів від інтелектуальної обмеженості, запобігає їхньому відставанню, виховує в них розумову активність». Важливу роль у цьому процесі відіграє вчитель, який має міркувати про добір книжки для дитини зі зниженою здатністю до навчання, «як лікар думає про режим людини з ослабленим здоров'ям» [5, с. 433].

Серед засобів розвитку малоздібних дітей, апробованих у шкільній практиці Павлиської середньої школи, учений виділив такі: уроки мислення для молодших школярів на природі; розв'язування задач за спеціально укладеним збірником; читання за спеціально розробленою хрестоматією; складання казок; поетична творчість; творча ручна праця.

Особливу увагу В. О. Сухомлинський приділяв організації читання. «Спеціально продумане, завчасно передбачене, організоване читання науково-популярної літератури слабовстигаючими учнями – це одна з найбільших турбот педагога. По суті, це головне в тій справі, яка в практиці шкільного життя називається індивідуальною роботою з невстигаючими» [7, с. 475]. Педагог доводив, що чим важча дитина, тим більше їй потрібно читати, що вчить її мислити, пробуджує силу розуму [7, с. 451].

Для дітей зі зниженою здатністю до навчання Василь Олександрович розробив спеціальний «Задачник для неуважних», куди увійшло близько двохсот задач з народної педагогіки. Важливо, що задачі в ньому викладено у формі захопливих розповідей, більшість з яких не потребували арифметичних дій, а передусім – міркування й думання. Працюючи із задачником, учень під керівництвом учителя поступово переходив від зацікавленого читання тексту задачі до її розв'язування [7, с. 451–452].

У процесі роботи з учнями зі зниженою здатністю до навчання разом із педагогами може брати активну участь шкільна бібліотека, яка сьогодні є «ресурсним осередком і експериментальним майданчиком для учнів і вчителів, забезпечить вільний доступ до якісних електронних підручників, енциклопедій, бібліотек, лабораторій» [4, с. 29]. І саме шкільна бібліотека, на думку педагога, має сприяти організації самостійного читання, яке відіграє особливу роль в інтелектуальному, моральному та естетичному розвитку школяра [5, с. 431]. Для учнів зі зниженою здатністю до навчання В. О. Сухомлинський укомплектував спеціальну бібліотеку з книжок і брошур, які передусім відповідали змісту навчання і не лише. У праці «Сто порад учителям» він описав приклад учня Феді, у якого були труднощі у навчанні з різних

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

предметів, і як кожне утруднення полегшувалося читанням. Педагог називав читання своєрідною гімнастикою для розуму [7, с. 452].

Отже, далекоглядні гуманістичні ідеї В. О. Сухомлинського про читання як ефективний засіб розвитку учнів зі зниженою здатністю до навчання не втратили актуальності та співзвучні із сьогоденням. Для розкриття здібностей і можливостей учнів учитель у тісній співпраці з бібліотекарем у процесі індивідуальної роботи з дітьми може широко використовувати спеціально розроблені хрестоматії та ін. навчальні видання, науково-популярну літературу. Безперечно, читання сприяє розумовому, моральному, духовному, естетичному розвитку учнів, у т.ч. зі зниженою здатністю до навчання. Особливо гостро це питання постає через російську агресію проти України, коли українські діти фізично і психологічно потерпають від війни, позбавлені права і можливості повноцінно здобувати освіту.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. В. О. Сухомлинський про особливе ставлення до учнів із зниженою здатністю до навчання. *Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського* : зб. наук. пр. Серія. Пед. науки. Миколаїв, 2014. Вип. 1.46. С. 16–20. – URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/6_6.pdf (дата звернення: 04.07.2022).
2. Березівська Л. Д. В. О. Сухомлинський про читання як засіб формування культури духовних потреб дитини. *Пед альманах* : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперерв. освіти. Херсон, 2015. – Вип. 26. – С. 10–16. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2015_26_3 (дата звернення: 04.07.2022).
3. Березівська Л. Д. Шкільна бібліотека як центр розвитку дитини у творчій спадщині В. О. Сухомлинського. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка*. Пед. науки. 2017. Вип. 5. С. 25–30. – URL: <http://eprints.zu.edu.ua/26175/1/7.pdf> (дата звернення: 04.07.2022).
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. *Міністерство освіти і науки України* : [офіц. портал]. Текст. дані. Київ, 2016. 34 с. – URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 2.07.2022).
5. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися. Вибр. твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 5. С. 426–436.
6. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Вибр. твори : у 5 т. Київ : Рад. шк., 1977. Т.4. С.7–390.
7. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Вибр. твори : у 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т.2. С. 417–654.